

PASSIE VOOR BACH

Ensemble Himmelsburg

Jauchzet Gott

ZONDAG 7 MEI 2023

11:00 UUR GROTE KERK **ENSCHDE**

16:00 UUR GROTE KERK **STEENWIJK**

Griet De Geyter sopraan

Piertje Feenstra trompet

Carla Leurs solo-viool

Pieter Dirksen klavecimbel en muzikale leiding

Johann Sebastian Bach (1685-1750)

Sinfonia uit cantate 'Die Elenden sollen essen', BWV 75,8 (1723)
voor trompet, strijkers en basso continuo

Sonate voor viool en klavecimbel in G-gr.t., BWV 1019 (1725)

- I. Allegro
- II. Largo
- III. Allegro (Cembalo Solo)
- IV. Adagio
- V. Allegro

Johann Georg Pisendel (1687-1755)

Concerto voor viool, strijkers en basso continuo in g-kl.t., JunP1 (ca. 1725)

- I. Largo e staccato
- II. Allegro
- III. Largo
- IV. Allegro

Johann Sebastian Bach

Cantate 'Jauchzet Gott in allen Landen!', BWV 51 (1729)

Griet De Geyter sopraan

Ensemble Himmelsburg

Piertje Feenstra trompet
Carla Leurs solo-viool
Janne Soerensen,
Melanie Jansen, Kati Tenner viool
Eva Pawolka altviool
René Geesing cello
Erik Olsman contrabas
Pieter Dirksen klavecimbel en
muzikale leiding

Griet De Geyter

De Belgische sopraan Griet De Geyter studeerde in Leuven en in Den Haag, waar zij magna cum laude afstudeerde. Een van haar meest dierbare projecten is de video-opname van Bachs *Matthäus-Passion* met de Nederlandse Bachvereniging voor www.allofbach.com. Ze werkte verder met ensembles als Il Gardellino, Collegium Vocale Gent, Collegium Marianum en Le Poème Harmonique. Met een aantal daarvan werkte ze ook aan cd-opnamen. Als soliste is Griet thuis in alle grote werken uit het oratorium- en concertrepertoire van Bach en Vivaldi tot Mahler, Grieg en Fauré. Voor meer info zie: grietdegeyter.be

De serie *Passie voor Bach* is een co-productie van Wilminktheater en Muziekcentrum Enschede en Phion, Orkest van Gelderland & Overijssel. Ensemble Himmelsburg, dat vernoemd is naar de slotkerk in Weimar waar Bach enkele jaren werkte, is samengesteld uit Phion-musici met een diepe passie voor Bach, aangevuld met violsoliste Carla Leurs en klavecijnist en organist Pieter Dirksen, die tevens de muzikale leiding heeft.

Jauchzet Gott

Zomer 1720. Johann Sebastian Bach, de 35-jarige kapelmeester aan het hof van Köthen, keert terug van een dienstreis naar Karlsbad. Bij thuiskomst verneemt hij dat zijn echtgenote Maria Barbara is gestorven en reeds begraven is. De weduwnaar blijft met vier jonge kinderen achter, in diepe rouw gehuld. Daar komt een jaar later plotseling een einde aan. Zijn werkgever, prins Leopold, heeft een zeer getalenteerde en goed opgeleide 'Singejungfer' aangenomen als 'Hof-Cantatrice'.

De twintigjarige sopraan heet Anna Magdalena Wilcke. Ze is de jongste dochter van een hoftrumpettist uit Weißenfels. Bach raakt in de ban van de jongedame en niet alleen vanwege haar prachtige stem en haar aanzienlijke muzikale kennis en kunde. Op 3 december 1721 treden ze in het huwelijk.

Een paar maanden na hun huwelijk solliciteert Bach succesvol naar de vrijgekomen functie van *Director Musices* van de stad Leipzig. In Leipzig moet Bach voor alle zon- en feestdagen van het jaar de muziek verzorgen in de beide hoofdkerken van de stad, de Nicolai- en de Thomas-kerk. Hoewel het salaris dat daarbij hoort niet erg riant is, kan hij als stedelijk muziekdirecteur flink bijverdienen met muziek voor rouw- en trouwplechtigheden en voor festiviteiten van de universiteit. Hij kan voor al deze activiteiten de zingende leerlingen van de Thomasschool inzetten. De verwachtingen van de inwoners van Leipzig zijn overigens niet

erg hoog gespannen. Liever had men superster Telemann in Leipzig gezien, maar die wilde zijn goede baan in Hamburg niet opgeven.

Op 5 mei 1723 tekent Bach zijn arbeidsovereenkomst en vertrekt het gezin naar de grote stad. In de krant lezen we dat *'vorige week zaterdag vier wagens met huisraad van de voormalige hofkapelmeester van Köthen alhier zijn aangekomen. Om twee uur kwam hij zelf met zijn familie aan in twee koetsen en betrok hij de onlangs gerenoveerde woning in de Thomasschool.'*

'Hij laat zien dat hij thuis is in elke muzikale stijl en uiterlijk vertoon moeiteloos kan laten samengaan met diepgang'.

Later die maand, op de eerste zondag na Trinitatis, maakt Bach zijn debuut als muziekdirecteur van Leipzig. Dan klinkt de cantate ***Die Elenden sollen essen (BWV 75)***, een 40 minuten durende compositie waarin Bach alles uit de kast haalt. Hij laat zien dat hij thuis is in elke muzikale stijl en uiterlijk vertoon moeiteloos kan laten samengaan met diepgang. Een krantenbericht meldt dat de muziek met *'gutem Applaus'* werd begroet, maar je kunt je voorstellen dat Bach met zijn complexe muziek een aantal musici, die de veel eenvoudigere muziek van Bachs voorganger Kuhnau gewend waren, tot wanhoop heeft gedreven. >>

Eerder Passie voor Bach concert Grote Kerk in Steenwijk. foto: Anja Morsink

Het deel van de cantate dat ná de preek werd uitgevoerd opent met een instrumentale *Sinfonia* waarin de trompet regel voor regel de melodie van het koraal *Was Gott tut das ist wohlgetan* speelt boven een schitterend fugatisch weefsel van strijkersstemmen.

Bij zijn vertrek uit Köthen neemt Bach ook het nog niet voltooide manuscript van zijn **Zes sonates voor viool en klavecimbel** mee. In 1725 is de eerste versie van het zestal klaar, maar hij zal later nog twee maal wijzigingen aanbrengen in de vijfde en zesde sonate. Afgaande op een opmerking van Bachs zoon Carl Philipp Emanuel werden ze ook vijftig jaar na hun compositie nog bijzonder gewaardeerd door muziekliefhebbers. Hoewel de sonates pas in de 19de eeuw zijn gedrukt, circuleren er al tijdens Bachs leven meerdere afschriften van. Het is

denkbaar dat een aantal exemplaren daarvan door Bach zelf zijn verkocht vanuit de 'Musikalien-Handlung' die hij vanuit zijn woning in de Thomasschool dreef.

Anna Magdalena is, net als andere echtgenotes van zelfstandige ondernemers in de achttiende eeuw, nauw betrokken bij de activiteiten van haar man. Aan de hoeveelheid composities van Bach die overgeleverd zijn in haar handschrift valt af te leiden dat zij fungeert als een van de belangrijkste kopiïsten van de firma Bach. Tot lang na de dood van de kapelmeester kunnen musici en liefhebbers terecht bij de 'verwitwete Frau Capellmeisterin Bach' om toetsinstrumenten en bladmuziek te huren of te kopen. Anna Magdalena zal ook tijdens Bachs leven bij deze muziekhandel behulpzaam zijn geweest. >>

In een brief aan een vriend vertelt Bach in 1730 terloops dat zijn vrouw 'gar einen sauberen Soprano singet' wat feitelijk wil zeggen dat zij ook toen nog op professioneel niveau zong. We hebben geen aanwijzingen dat ze in Leipzig in het openbaar optrad, maar dat was waarschijnlijk ook niet gepast voor de vrouw van de *Director Musices*. We weten wél dat zij een aantal keer met Bach meereisde om concerten te geven buiten Leipzig. Uit rekeningen blijkt dat het echtpaar in 1724, 1725 en 1729 concerten geeft bij hun voormalige werkgever in Köthen en in 1732 ondernemen ze een concertreis van enkele weken naar Kassel. We weten niet voor welke gelegenheid de bekende cantate **Jauchzet Gott in allen Landen BWV 51** geschreven is. In het oeuvre van Bach neemt dit werk een unieke plek in vanwege de bezetting en de buitengewone virtuositeit die van de uitvoerenden verlangd wordt. In Leipzig mochten vrouwen niet zingen in de kerk, maar de sopraanpartij – waarin een hoge c voorkomt – is veel te ingewikkeld voor een jongensstem. Bovendien heeft de tekst geen relatie met de in de eredienst van Leipzig gebruikelijke schriftlezingen. Het lijkt dus niet waarschijnlijk deze cantate in Leipzig in de kerk geklonken heeft. Weissenfels kende echter een lange traditie van solo-cantates voor vrouwenstemmen met een concorderende trompetpartij en een stichtelijke, maar niet bijbel-gerelateerde tekst. Omdat het echtpaar Bach regelmatig de schoonfamilie in Weissenfels bezoekt, is het denkbaar dat deze cantate in 1729 tijdens hun

verblijf aldaar met Anna Magdalena als soliste is uitgevoerd. De trompetpartij zal dan gespeeld zijn door haar vader of een van haar trompet spelende zwagers.

'In Leipzig mochten vrouwen niet zingen in de kerk'.

In 1729 neemt Bach de leiding van het stedelijke Collegium Musicum op zich. Tijdens de concerten die elke woensdag in het koffiehuis van de heer Zimmermann worden gegeven klinken werken van Bach zelf en van collega componisten uit binnen- en buitenland. Misschien ook wel muziek van Pisendel. Het Collegium Musicum werd in 1709 opgericht door Telemann en in die periode maakte ook de vioolvirtuoos Johann Georg Pisendel er een tijdje deel van uit. Bach, Telemann en Pisendel hebben elkaar in die periode een aantal maal ontmoet en de drie musici werden goede vrienden. Pisendel zou de rest van zijn leven fungeren als concertmeester van de hofkapel van Dresden en liet slechts weinig eigen composities na. Van zijn twaalf overgeleverde vioolconcerten staat vandaag het **Concerto in g klein** op het programma. Het is rond 1725 geschreven in de vierdelige vorm van het Italiaanse groepsconcert en laat zien dat Pisendel een fenomenaal violist was.

Ben Coelman

1. **Aria**

Jauchzet Gott in allen Landen!
Was der Himmel und die Welt
An Geschöpfen in sich hält,
Müssen dessen Ruhm erhöhen,
Und wir wollen unserm Gott
Gleichfalls itzt ein Opfer bringen,
Dass er uns in Kreuz und Not
Allezeit hat beigestanden.

2. **Recitativo**

Wir beten zu dem Tempel an,
Da Gottes Ehre wohnt,
Da dessen Treu,
So täglich neu,
Mit lauter Segen lohnet.
Wir preisen, was er an uns hat getan.
Muss gleich der schwache Mund
von seinen Wundern lallen,
So kann ein schlechtes Lob
ihm dennoch wohlgefallen.

3. **Aria**

Höchst, mache deine Güte
Ferner alle Morgen neu.
So soll vor die Vätertreu
Auch ein dankbares Gemüte
Durch ein frommes Leben weisen,
Dass wir deine Kinder heißen.

4. **Choral**

Sei Lob und Preis mit Ehren
Gott Vater, Sohn, Heiligem Geist!
Der woll in uns vermehren,
Was er uns aus Gnaden verheißt,
Dass wir ihm fest vertrauen,
Gänzlich uns lass'n auf ihn,
Von Herzen auf ihn bauen,
Dass uns'r Herz, Mut und Sinn
Ihm festiglich anhangen;
Drauf singen wir zur Stund:
Amen, wir werd'n's erlangen,
Glaub'n wir zu aller Stund.

5.

Alleluja!

Koop nu de nieuwe serie *Passie voor Bach* seizoen 2023-2024

Voor meer informatie over de concerten en het kopen van
de serie kijk op phion.nl, wilminktheater.nl of de plaatselijke
theaters.

Orkest van
Gelderland
& Overijssel

De serie *Passie voor Bach* is een co-productie van
Phion, Orkest van Gelderland & Overijssel en Wilminktheater en
Muziekcentrum Enschede